

Jens Søe

(En bondedigter fra Thy)

AF PEDER HOVE

Der er mange, som kan skrive vers, men der er kun få, som er digtere; thi for at kunne skrive vers kræves blot et håndslag og en vis sproglig fornemmelse, men for at kunne digte forlanges en særlig sindsbeskaffenhed, hvis hovedelementer er: en sjælens modtagelighed som hos et barn og en tankens dybde som hos det gamle menneske. En sådan ejendommeligt kombination af umiddelbar følelse og reflekteret livsvurdering præger det meste af det, den nu lidet kendte og forlængst afdøde bondedigter Jens Søe skrev, og gør i allerhøjeste grad hans digtning læseværdig. Desuden besad denne mand en sjælden fin fornemmelse for thymbomålets hårde rytme, der visselig ikke lader sig bruge til at underbygge de "kælnede klange", men som alligevel godt af en virkelig sprogets kunstner kan bringes til føje i skønhedens tjeneste.

Det er ikke målet med denne artikel at give en skildring af Jens Søes liv og levned - anekdoterne om ham er ellers talrige nok - men nogle ganske få oplysninger må naturligvis være på sin plads. Jens Søe er født i Boddum i 1875 og døde samme steds i 1942. Bortset fra nogle års ophold i USA i ungdommen tilbragte han hele sit i det ydre begivenhedsløse liv på denne lille halvø i Limfjorden. Efter hjemkomsten giftede han sig og overtog faderens gård, som han drev, til han blev båret derfra. Nogen hjemmefødsel var han dog ingenlunde. Amerikaopholdet bl. a. gav ham en vid horisont og en interesse for det, der rørte sig uden for sognets og landets grænser. Hvad der interesserede ham mest af alt, var og blev dog det, som rører sig i menneskers sind og får dem til at handle, som de gør - og her måtte han atter og atter undre sig, hvad der ikke er noget at sige til. Åndeligt vakt var han som så mange af sin generation; den grundtvigske bevægelse stod stærkt i Boddum, måske med sin fornemste repræsentant udadtil i gårdejer Anders Christian Andersen - A. C. kaldet - der i tyverne og trediverne var meget brugt som oplæser rundt om i Thy. Jens Søe var mere stilfærdig. Han sad på sin "syvtønders goer, som æ fek a mi fåer," og skrev sine digte; af og til lod han et komme ud til offentligheden via den lokale presse, men det var mest småting, som havde øjeblikkets og landsdelens bevågenhed, humoristiske bagateller skrevet til lejligheden, og som derfor i dag er næsten glemte. De virkelig gode og ofte lange digte gemte han derhjemme og tænkte aldrig på at udgive noget som helst. Det er betegnende, at det var A. C., der efter Jens Søes død sørgede for at få samlet og udgivet hans lidet omfangsrige, men højt skattede produktion - så meget af den, som endnu fandtes i skuffer og gemmer. Det blev til den smukke og nu sjældne bog "Tak for æ Bro", en uvurderlig kilde for den, der vil lære de gamle thyboers sindelag at kende.

Det er kendetegnet for al sand og stor digtning, at den lige som de ædle vine bliver bedre med årene, vinder i velsmag ved at gemmes. Sådan er det også med Jens Søes digtning. Han var en forunderlig begavelse, men uden krukthed og ambitioner, et meget ægte lyrisk gemyt, og heri ligner han mange ukendte og glemte fæller af

bondestanden fra svundne århundreder. Ikke få af de gamle bønder, som hverken kunne læse eller skrive, havde en højt udviklet sans for skønheden i sagn, eventyr, viser og historiske beretninger. Jens Søe var sig sin arv i så henseende bevidst; han holdt således meget af de gamle sanglege og kunne, selv da han kom op i årene, blive ved i det uendelige at foredrage og føre an i disse lege f. eks. pind når der var juletræ i forsamlingshuset; han holdt næsten længere ud end børnene. Mon ikke han også følte sig forpligtet overfor dem.

Jens Søe var altid på vagt overfor alt det naragtige, som truer menneskeværdigheden, altid kampberedt og bidende hånlige overfor det letkøbte, det moderigtige og pjankede på materielt såvel som åndeligt plan. Hør således, hvad han har at sige mod slutningen af sit lange digt "En tidsbilled 1929":

For dæssom en Slæjt for hverred si Sjøen,
aa troer te op vender nier,
meester æ Evvn, aa mangler æ Skjøen
te'd aa vrag aa vej aa vudeer,
aa snyder sæ siel mæ Moel aa mæ Vægt
aa sæeler si Arre for en lumpen Ægt,
aa sætter si Moel po den laveste Sigt,
saa taar en Skaae po si Sjæl.

Sådan var Jens Søe, når han var bedst - og da var han, i parentes bemærket en god del bedre end selv de store landskendte koryfæer som for eksempel Åkjær, hvem man sandt at sige heller ikke kan kalde ligefrem dybsindig. Jens Søes digt blev skrevet i 1929, men selv om titlen rummer dette årstal, er det tidløst og derfor stadig aktuelt, for dersom en slægt først får "hverred si Sjøen" og "sæeler si Arre", så er det forbi med den. Lidt af den samme tankegang er Jens Søe inde på i digtet "En Drem", hvori han tænker sig hensat i en vældig hal blandt en tusindtallig menneskeskare, som flokkes rundt om en mængde talerstole. Træt af at vandre rundt og høre på alle de politiske profeter og åndslivets charlataner, kort sagt alle dem, der altid bar nemme løsninger ved hånden, vender digteren sig mod en enlig gammel mand, der taler med en sælsom myndighed; han har ellers ikke mange tilhørere - "der sto en Snes Stykker omkring i en Rækk" - for, som den gamle siger om sig selv:

Æ plejer jo ett aa snak Folk ætter Øerr
aa foteel dem de, der di helst vil hør,
men æ sejer Sandhed lissom æ plejer,
aa I skal si, de skal sæd, hva æ sejer.
Æ tøves de er rimelig de goer som de goer,
en Mennesk skal jo høest de sam' som en soer.
De er nærmest sær te de ett er goen galler
naa I bryder mi Lov, mo I ta hva der faller.
Den lærdom æ ga Jer den haar I foladt
aa pakke Jer ind i Vullen aa Vat.
I haar løvved Jer Lyv for de mjest po Kredit,
aa den Daae der var Jes, den benytted I skidt;

I haar skrøven o nur Veskler Jer Baer skal betaael.
I haar mored Jer godt, men de haar væt dyrr,
Aa den Arre I fæk haar I saat øver Styrr.
No kommer I te aa si Sandhed i Øven,
I kommer te aa kinnes ved demm Navn i haar skrøven.

Jens Søe levede ikke sit liv på kredit!

Ejendommelig er også hans gendigtning af det gamle sagn om heksen på Lindholm. (Lindholm er en lille ubeboet ø i Limfjorden, hvor Boddumboerne plejede at græsse deres kreaturer hver sommer). Selve sagnet - der i øvrigt er et jydsk vandresagn, kendt i flere udgaver anderstedsfra - beretter om en heks, der slår sig ned på øen og udnytter dens græsning til stor skade for lodsejerne. Da bønderne endelig tager sig sammen og drager ud for at jage hende og hendes forslugne køer væk fra øen, lader hun imidlertid Boddum bys gårde antænde og brænde ned ved hjælp af trolddom og lokker således sine modstandere til at vende om med uforrettet sag. Men da hun for anden gang, efter et par års forløb, vil anvende denne taktik, bliver bønderne dog "ved æ Sind", giver pokker i ildebranden og jager troldkvinden bort. Jens Søes digt "En gammel Sagn" er så langt og rigt på detaljer - og netop disse træfsikre sidebemærkninger er med til at give digtet liv og lune - at det ikke kan gengives i sin fulde længde, men her er det i uddrag:

Der boed en Gaang i ældgammel Davv
en Heggs o Lindhvolms Land.
Hun haaed tov Kyer aa en røbroge Slavv,
osse nuer der ga Strip i æ Spand,
dem lo hun go i dem fiedest Plett,
hur æ Græs var saftig aa ny,
Æ Bvojumbomænd di lie ed jo ett,
di plejed jo nemlig aa slaa æ Slett
aa bjerre en Masse a Hy.

En Sommermaeer mæ lidt Vejstenskaj,
bevæbnet mæ Piesk aa mæ Plejll,
æ Bvojumboer sto te Lindhvolm aj
aa vujed igjummel æ Vejll;
men da den føest traj i Land o æ Hvolm,
da soe di en faaele Sjønn,
lieg stik i Sydvejst a Ild aa Volm,
aa æ Davskjær druvnt i Næt aa Mulm,
der var Ildebraand ku di skjønn.

Af sted bener de hjemad, og synet, der møder dem på Skinhøj bakke, tager i første omgang pippet fra dem, skønt:

Di var jo aa en hoerdhuje Slavv,
aa kjælle de var di ett,
sær haad di jo jo prøved en Diel i djer Davv
bodde smitsom Sygind aa Pest aa Plavv,
men dehæer, de var nøj der bjedtt.

Så fik de Boddumboere "en Par søgn Arbejdsøer", inden gårdene var genopført, og alt imens levede heksen i bedste velgående på deres bekost. Da så bønderne omsider er vel under tag i nyopførte gårde og huse, begynder de

atter at ærgre sig over græstyveriet og tager nok engang af sted til Lindholm, men hvad sker? Det samme selvfølgelig: heksen lader den røde hane gale over deres gårde.

Men nu skal det være slut, og med sin instinktive forståelse af jydens måde at reagere på skildrer Jens Søe bøndernes vrede:

Di soe te hinajen aa nøelt en Graaen,
men ingen begynd aa vend,
i Daae skal der ingen te Ildebraaend
for no sku dehæer ha End,
no kund ed brend saa læng de haad Lyst
aa di vild blot læ ed brend,
men fa'r di gik hjem vild di ha den Trøst
aa si æ Hegs he'nner Henfaart føst,
for nu skuld hun øver æ Rind.

Heksen snakker for sig så godt hun kan, lover bl. a. at Boddum skal blive en købstad med tårne og tinder, men der er ikke noget at stille op:

Di spuer hin blot, om der saa var ant,
for helles mot hun gjør sæ istand,
di vild helst behajel en Dame galant,
aa no var ed bejst hun forsvand.

Omsider giver heksen op og sejler så fra land i sit dejtrug med et limeskaft som mast og sit forklæde som sejl, over renden til Agerø ved Mors, - "aa dær haar hun boed fonys."

En del af det, Jens Søe skrev, var, som før nævnt, mere tidsbundet, men selv i et uhøjtideligt lejlighedsdigt som "Tak for æ Bro" - skrevet på opfordring af festkomiteen i anledning af Oddesundbroens indvielse den 15. maj 1938 og oplæst i Danmarks Radio - dukker alvoren frem til sidst i en stilfærdig kærlighedserklæring til Thy; ingen store ord, jævnt, men dybtfølt lyder den:

Aa lieg møj hur si saa sien rejser hen,
de er blot en Visit, vi vil hjem ijen,
hæer haar vi saa manne Ting, der skal lavves,
aa hæer vil vi løv aa dø aa begraves
i Ly a vor ejen Kjergorddigger,
ve æ Sij aa som vor Foræller ligger.

I mange år har Jens Søe nu ligget på Boddum kirkegård, men det han skrev, kan, som jeg har søgt at vise, stadig læses med udbytte. En mindsten over Jens Søe blev for nogle år siden rejst ved Heltborg, men vil antagelig inden længe blive ført til Boddum, hvor den også rettelig hører hjemme.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1976, side 79-84).